

**Αποσπάσματα από το βιβλίο
«ΜΕΓΑΛΗ ΣΑΡΑΚΟΣΤΗ»
Πορεία προς το Πάσχα
Του Alexander Schmemmann**

Κεφάλαιο 3: Η Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων

Οι δύο έννοιες της Θείας Κοινωνίας

Απ' όλους τους λειτουργικούς κανόνες που αναφέρονται στη Μεγάλη Σαρακοστή ένας είναι που έχει αποφασιστική σημασία για την κατανόησή της. Πρόκειται για τον κανόνα που απαγορεύει την τέλεση της Θείας Λειτουργίας κατά τις ημέρες της εβδομάδας (εκτός Σαββάτου και Κυριακής) στη διάρκεια της Σαρακοστής. Το τυπικό είναι ξεκάθαρο: σε καμιά περίπτωση δεν τελείται Θεία Λειτουργία από τη Δευτέρα έως και την Παρασκευή στη διάρκεια της Μεγάλης Σαρακοστής με εξαίρεση τη γιορτή του Ευαγγελισμού, αν πέσει μια απ' αυτές τις μέρες. Κάθε Τετάρτη και Παρασκευή όμως ορίζεται να τελείται μια ειδική εσπερινή ακολουθία Θείας Ευχαριστίας που ονομάζεται *Λειτουργία των «Προηγιασμένων Δώρων»*. «Προηγιασμένα» σημαίνει ότι τα Τιμία Δώρα έχουν καθαγιαστεί στη Θεία Λειτουργία της Προηγούμενης Κυριακής και φυλάγονται στην Αγία Τράπεζα για να προσφερθούν την Τετάρτη και την Παρασκευή το βράδυ.

Στην ορθόδοξη παράδοση η Θεία Ευχαριστία έχει διατηρήσει τον πανηγυρικό και χαρούμενο χαρακτήρα της - είναι το μυστήριο της έλευσης του Χριστού, της παρουσίας Του ανάμεσα στους μαθητές Του και επομένως είναι ο γιορτασμός της Ανάστασής Του. Μπορεί, λοιπόν, κανείς να καταλάβει γιατί η Θεία Ευχαριστία δεν συμβιβάζεται με τη νηστεία. Επειδή η νηστεία είναι η βασική έκφραση της Εκκλησίας ενώ βρίσκεται ακόμα «εν πορεία» προς τη Βασιλεία των Ουρανών. «Ου δύνανται οί υιοί του νυμφώνος πενθεῖν ἐφ' ὅσον μετ' αὐτῶν ἐστὶν ὁ νυμφίος». (Ματθ. 9,15).

Αλλά τότε θα ρωτήσει κανείς, γιατί η Θεία Κοινωνία προσφέρεται τις μέρες της νηστείας με τη Λειτουργία των Προηγιασμένων; Για να απαντήσουμε θα πρέπει να εξετάσουμε τη δεύτερη πλευρά στην ορθόδοξη θεώρηση της Θείας Κοινωνίας: να τη δούμε δηλαδή σαν πηγή δυνάμεως που μας στηρίζει στον πνευματικό αγώνα. Η Θεία Κοινωνία είναι η πλήρωση όλων των αγώνων μας, η τελική χαρά της χριστιανικής ζωής μας, είναι επίσης και αναγκαία πηγή του ίδιου του πνευματικού μας αγώνα. Σ' αυτή τη μάχη η βασική μας βοήθεια είναι ακριβώς το Σώμα και το Αίμα του Χριστού που μας διατηρεί πνευματικά ζωντανούς. Να λοιπόν γιατί στην περίοδο της Μεγάλης Σαρακοστής έχουμε τη Θεία Κοινωνία στην ειδική ακολουθία των Προηγιασμένων Δώρων.

Οι δύο έννοιες της Νηστείας

Υπάρχουν πραγματικά δύο τρόποι νηστείας. Και οι δυο είναι θεμελιωμένοι στη Γραφή και την Παράδοση και ανταποκρίνονται σε δύο ξεχωριστές ανάγκες ή καταστάσεις του ανθρώπου. Η πρώτη μπορεί να ονομαστεί γενική (αυστηρή) νηστεία επειδή σ' αυτή έχουμε καθολική αποχή από την τροφή και το ποτό. Τη δεύτερη μπορούμε να την ονομάσουμε ασκητική νηστεία, επειδή σ' αυτή έχουμε αποχή από ορισμένα φαγητά και μια σημαντική ελάττωση στο διαιτητικό σύστημα. Η γενική νηστεία διαρκεί λίγο και συνήθως περιορίζεται σε μια μέρα ή ακόμα και σε μισή. Πάντοτε πριν από τη Θεία Ευχαριστία προηγείται η γενική νηστεία που αποτελεί για την Εκκλησία μια απαραίτητη προετοιμασία για τη Θεία Μετάληψη. Η Εκκλησία «αγρυπνει» περιμένει το Νυμφίο και τον περιμένει με ετοιμότητα και χαρά. Έτσι η γενική νηστεία δεν είναι μόνο νηστεία για τα μέλη της Εκκλησίας, είναι και αυτή η ίδια η Εκκλησία σε κατάσταση νηστείας, αναμονής του Χριστού ο οποίος έρχεται σ' αυτή διά της Θείας Ευχαριστίας και ο οποίος θα έρθει «εν δόξῃ» με το πλήρωμα του χρόνου.

Διαφορετικό είναι το πνευματικό νόημα στο δεύτερο τύπο της νηστείας που ονομάσαμε ασκητική. Στην περίπτωση αυτή σκοπός της νηστείας είναι να ελευθερωθεί ο άνθρωπος από την παράνομη τυραννία της σάρκας, από την παράδοση του πνεύματος στο σώμα και στις ορέξεις του

που είναι η τραγική συνέπεια της αμαρτίας και της προπατορικής πτώσης του ανθρώπου. Η προσπάθεια αυτή κατ' ανάγκη, λόγω της φύσης της, είναι μακρόχρονη και επίμονη. Η νηστεία αυτή είναι θεμελιωμένη στο παράδειγμα του ίδιου του Χριστού ο οποίος νήστευε σαράντα μέρες και ύστερα συνάντησε το Σατανά πρόσωπο με πρόσωπο. Η Εκκλησία έχει καθιερώσει τέσσερις περιόδους γι' αυτή την ασκητική νηστεία: πριν από το Πάσχα, τα Χριστούγεννα, τη γιορτή των Αγίου Πέτρου και Παύλου και πριν από την κοίμηση της Θεοτόκου.

Είναι ολοφάνερο ότι μόνο ακολουθώντας και τους δυο κανόνες, δηλαδή φυλάγοντας ταυτόχρονα τον ευχαριστιακό ρυθμό της προετοιμασίας καθώς και την επίμονη πνευματική προσπάθεια κατά τις «ψυχοσωτήριες σαράντα μέρες», μπορούμε πραγματικά να φτάσουμε στους πνευματικούς στόχους της Μεγάλης Σαρακοστής. Όλα αυτά μας οδηγούν τώρα σε μια ειδική έκφραση της λατρείας στη διάρκεια της Σαρακοστής, στη Λειτουργία των Προηγιασμένων Δώρων.

Η Εσπερινή Θεία Κοινωνία

Το πρώτο και ουσιαστικό χαρακτηριστικό της Λειτουργίας των Προηγιασμένων Δώρων είναι ότι αυτή είναι μια εσπερινή ακολουθία. Σύμφωνα με την τυπική άποψη, είναι η ακολουθία της Θείας Κοινωνίας που γίνεται μετά τον Εσπερινό. Ξέρουμε ότι, σύμφωνα με την ορθόδοξη παράδοση πάντοτε προηγείται από τη Θεία Ευχαριστία γενική νηστεία. Η Εκκλησία για την Τετάρτη και την Παρασκευή στη διάρκεια της Μεγάλης Σαρακοστής ορίζει την τέλεια αποχή από το φαγητό ως το ηλιοβασίλεμα. Αυτές οι μέρες διαλέχτηκαν σαν οι πιο κατάλληλες για τη Θεία Κοινωνία που, όπως είπαμε, είναι ένα «όπλο» στον πνευματικό και σωματικό αγώνα της Μεγάλης Σαρακοστής. Οι μέρες με τον έντονο πνευματικό και σωματικό αγώνα φωτίζονται από την προσδοκία της επερχόμενης Κοινωνίας με το Σώμα και το Αίμα του Χριστού, και αυτή η αναμονή μάς στηρίζει στον αγώνα πνευματικά και σωματικά· κάνει τον αγώνα μας να αποβλέπει στη χαρά της εσπερινής Θείας Κοινωνίας.

Πουθενά αλλού δεν υπάρχει το αληθινό νόημα της νηστείας και πουθενά η Σαρακοστή δεν αποκαλύπτεται καλύτερα ή πληρέστερα παρά μόνο κατά τις μέρες εκείνες που τελείται η εσπερινή Θεία Κοινωνία (Λειτουργία των Προηγιασμένων)· και αποκαλύπτεται όχι μόνο το νόημα της Σαρακοστής αλλά και της Εκκλησίας και της χριστιανικής ζωής στην ολότητά τους. «Εν Χριστώ» όλη η ζωή, ολόκληρος ο χρόνος, η ιστορία, ο ίδιος ο κόσμος έχει γίνει προσδοκία, προετοιμασία, ελπίδα, ανάληψη. Ο Χριστός έχει έλθει· η Βασιλεία του Θεού «ήγγικεν»! Στον «κόσμο τούτο» μπορούμε μόνο να προγευόμαστε τη δόξα και τη χαρά της Βασιλείας του Θεού, αλλά σαν Εκκλησία αφήνουμε αυτόν τον κόσμο «εν πνεύματι» και συναντιόμαστε στο τραπέζι του Κυρίου όπου, στα βάθη της καρδιάς μας, ατενίζουμε το άκτιστο φως και τη λαμπρότητα. Αυτή η πρόγευση μας δίνεται για να μπορούμε να επιθυμούμε και να αγαπούμε τη Βασιλεία του Θεού και να νοσταλγούμε μια τελειότερη κοινωνία με το Θεό στην επερχόμενη «ανέσπερη μέρα».

Η διάταξη της Λειτουργίας των Προηγιασμένων

Στην πρώτη Εκκλησία όταν οι χριστιανοί ήταν πολύ λίγοι υπήρχε η συνήθεια τα καθαγιασμένα Δώρα να μοιράζονται στους πιστούς στο τέλος της Κυριακάτικης Θείας Ευχαριστίας για να κοινωνούν καθημερινά στο σπίτι τους. Αυτή όμως η συνήθεια ήταν δύσκολο να συνεχιστεί όταν αυξήθηκαν τα μέλη της Εκκλησίας και έδωσε αφορμή να γεννηθεί μια νέα μορφή ακολουθίας για Θεία Κοινωνία με προαγιασμένα Τιμία Δώρα, κρατημένα από την προηγούμενη Κυριακή ή από μια άλλη «γιορταστική» τέλεση του μυστηρίου. Η Λειτουργία των Προηγιασμένων έγινε χαρακτηριστικό λειτουργικό στοιχείο της Μεγάλης Σαρακοστής και σιγά σιγά κάτω από την επίδραση του λειτουργικού πνεύματος της Σαρακοστής, του πνεύματος της «χαρμολύπης», απέκτησε αυτή τη μοναδική ομορφιά και επισημότητα που την κάνει να είναι το πνευματικό αποκορύφωμα της λατρείας της Μεγάλης Σαρακοστής.

Η ακολουθία αρχίζει με το Μεγάλο Εσπερινό, μολονότι, η δοξολογία στην αρχή είναι «ευχαριστιακή»: «Ευλογημένη η Βασιλεία του Πατρός και του Υιού και του Αγίου Πνεύματος...» και τοποθετεί την όλη τέλεση στην προοπτική της Βασιλείας που είναι η πνευματική προοπτική της Μεγάλης Σαρακοστής και της νηστείας. Ο εσπερινός ψαλμός (102) «Ευλόγει, η ψυχή μου τον Κύριον...» ψάλλεται ως συνήθως, και ακολουθεί η Μεγάλη Συναπτή και το 18ο κάθισμα από το Ψαλτήρι. Περιλαμβάνει τους Ψαλμούς 119–133 και ενώ διαβάζονται ο λειτουργός παίρνει τον Προηγιασμένο Άρτο, που φυλάγεται από την προηγούμενη Κυριακή και τον τοποθετεί στο

διοκάριο. Ύστερα αφού μεταφέρει το διοκάριο από την Αγία Τράπεζα στην Πρόθεση, χύνει οίνο μέσα στο άγιο Ποτήριο και καλύπτει τα Δώρα όπως συνήθως γίνεται πριν από τη Θεία Λειτουργία. Αξίζει να σημειώσουμε ότι όλα αυτά γίνονται χωρίς ο ιερέας να λέει τίποτε επειδή οι ευχαριστιακές ευχές έχουν διαβαστεί στη Θεία Λειτουργία της προηγούμενης Κυριακής.

Μετά την είσοδο με το Ευαγγέλιο ψέλνεται ο εσπερινός ύμνος «φως ιλαρόν...» και διαβάζονται δύο καθορισμένα αναγνώσματα από την Παλαιά Διαθήκη, από τη Γένεση και τις Παροιμίες. Ενώ διαβάζεται το κείμενο από τη Γένεση, μια αναμμένη λαμπάδα τοποθετείται στο Ευαγγέλιο πάνω στην Αγία Τράπεζα και μόλις τελειώσει η ανάγνωση ο ιερέας παίρνει τη λαμπάδα και το θυμιατήρι, ευλογεί μ' αυτά το εκκλησίασμα και εκφωνεί το: «φως Χριστού φαίνει πάσ». Η λαμπάδα είναι το λειτουργικό σύμβολο του Χριστού που είναι το «φως του κόσμου». Η τοποθέτηση της λαμπάδας πάνω στο Ευαγγέλιο σημαίνει ότι όλες οι προφητείες εκπληρώθηκαν στο πρόσωπο του Χριστού ο οποίος διάνοιξε το νου των μαθητών Του «...του συνιέναι τας γραφάς». Αφού διαβαστεί και το δεύτερο κείμενο από την Παλαιά Διαθήκη ψάλλονται πέντε στίχοι, από τον ψαλμό του Λυχνικού (Ψαλμός 140) αρχίζοντας από το δεύτερο στίχο: «Κατευθυνθήτω ή προσευχή μου ως θυμίαμα ενώπιόν σου...». Οι στίχοι αυτοί αποτελούν έναν ωραιότατο ύμνο μετάνοιας σαν εισαγωγή στο δεύτερο μέρος της ακολουθίας, την κυρίως Λειτουργία των Προηγιασμένων.

Κατόπιν έρχεται η πιο ιερή στιγμή όλης της ακολουθίας: η μεταφορά των Αγίων Δώρων στην Αγία Τράπεζα. Εξωτερικά αυτή η Είσοδος είναι ίδια με τη Μεγάλη Είσοδο της Θείας Λειτουργίας αλλά το λειτουργικό και πνευματικό νόημα είναι ριζικά διαφορετικό. Στην πλήρη Θεία Λειτουργία που γίνεται την Κυριακή έχουμε κατά τη στιγμή της Μεγάλης Εισόδου την πορεία της προσφοράς: η Εκκλησία δηλαδή προσφέρει τον εαυτό της, τη ζωή της, τη ζωή των μελών της και βέβαια όλης της δημιουργίας σαν θυσία στο Θεό, σαν αναπαράσταση της μιας μοναδικής και τέλει θυσίας του Χριστού. Στη Λειτουργία των Προηγιασμένων δεν υπάρχει προσφορά, δεν υπάρχει θυσία και ευχαριστία, δεν γίνεται καθαγιασμός, αλλά το μυστήριο της Παρουσίας του Χριστού μέσα στην Εκκλησία αποκαλύπτεται και εξαγγέλλεται. Τα Άγια Δώρα αποθέτονται στην Αγία Τράπεζα και τώρα προετοιμάζοντας τον εαυτό μας για τη Θεία Μετάληψη ζητούμε: «... Αγιάσον πάντων ημών τας ψυχάς και τα σώματα αγιαστώ αναφαιρέτω ίνα εν καθαρώ συνειδότη...». Μετά από την ευχή αυτή ακολουθεί η Κυριακή Προσευχή. Έπειτα αρχίζει η Θεία Μετάληψη ενώ ο χορός ψάλλει το Κοινωνικό: «Γεύσασθε και ίδετε ότι χρηστός ο Κύριος»!